

Herbert Tingsten i Marocko:

Kunglig demokrati i praktiken

UNDER TIDEN mellan självständighetens vinnande 1956 och författningens genomförande 1962 kan man urskilja inte mindre än sex skilda ministärer. Själva ordet ministär är missvisande; ministrarna var, även då en av dem var konseljens ordförande, snarast rådgivare till monarken, och under de sista åren var kungen eller tronföljaren, respektive den nye kungen, ordförande och även formellt ledare av regeringen. Växlingen av ministrar betingades i viss mån av partipolitiska överväganden, men kanske lika mycket av personliga och mera tillfälliga sakliga motiv. I stor omfattning utsåg kungen fackmän utanför partierna till ministrar. Flera av de partier som var verk-samma under denna tid har sedermera uppgått i andra eller förlorat sin betydelse.

Det främsta av de gamla partierna är Istiqlal eller självständighetspartiet, under ledning av Allal El Fassi, ett parti som genom sin religiösa och nationella inriktning förtjänar att kallas konservativt, men som företett en allt starkare ekonomisk radikalism, med krav på socialiseringsåtgärder, som dock främst synes gälla det utländska kapitalet i Marocko, och vidgat understöd åt jordbruket. Att Istiqlal inte, såsom exempelvis kongresspartiet i Indien under Nehru och Neo-Destour i Tunis under Bourguiba, blivit det helt dominerande partiet efter protektoratets avveckling torde till väsentlig del bero på kungens auktoritet och ledarvilja. Det andra stora partiet vid författningens antagande, fortfarande en mäktig konkurrent till Istiqlal, är Union Nationale des Forces Populaires (UNFP, ledare A. Bouabid), bildat år 1959 genom utbrytning ur Istiqlal; det kan snarast betecknas som ett radikalt eller socialistiskt arbetarparti, mindre religiöst och nationellt engagerat än Istiqlal, men bestämt inställt på socialisering av industriföretag, gruvor och större jordbruk. UNFP har främst fått stöd bland arbetarna utanför jordbruket (15–20 procent av befolkningen) och är nära lierat med den största fackorganisationen (UMT), med tidvis omkring en halv miljon betalande medlemmar. Det bör nämnas att man i Marocko inte gärna talar om socialism, eftersom detta begrepp anses tyda på marxism, något på en gång västerländskt, kommunistiskt och irreligiöst; om socialisering avses vara det centrala i socialismen, är utan tvivel UNFP mera socialistiskt än de socialdemokra-

tiska partierna i Europa. Det kommunistiska partiet är enligt domstolsutslag förbjudet som oförenligt med Islam, men för en tämligen öppen propaganda i ett par publikationer; enligt sammstämmiga uppgifter är partiet utan betydelse och har knappast andra anhängare än ett fåtal intellektuella.

Vid de första valen i Marocko, kommunalvalen 1960, vann Istiqlal och UNFP tillsammans en väldig majoritet; partierna framstod då som huvudmotståndarna i marockansk politik. Under författningens utarbetande kom båda partierna (ehuru Istiqlal var representerat i regeringen) i motsättning till monarken; de önskade att författningen skulle utarbetas av en vald församling, inte övertas av monarken och att regeringen skulle göras klart ansvarig inför parlamentet. Vid folkomröstningen om författningen stödde emellertid Istiqlal förslaget, medan UNFP opponerade genom att propagera för röstskolkning. Resultatet blev författningens godkännande med 80 procents valdeltagande och ett fåtal nejstående; detta tolkades som en personlig seger för monarken, som i ett budskap till folket rekommenderade författningen och uppmanade medborgarna att rösta.

Ett par månader senare inträdde en ny och skarpare konflikt mellan monarken och de båda stora partierna. Istiqlal utgick ur regeringen efter en tvist med personliga och mera tekniska inslag. Men en politisk motsättning låg bakom konflikten och skärpte den. Kungen och den kungliga kretsen önskade en moderat ekonomisk och social politik under bevarande av goda förbindelser med de länder och de kapitalistgrupper av vilka Marockos utvecklingsmöjligheter ansågs beroende, utan de socialiseringsaktioner, utan de autarkiska tendenser, utan den ingripande statliga reglering som i skilda nyanser förordades av Istiqlal och UNFP. En ny regering kom till stånd, och av denna startades, delvis bland avfallningar från andra partier, en valorganisation som visserligen inte kallades parti, men i praktiken uppträdde som parti; mönstret synes ha varit de Gaulles UNP. Den nya riktningen antog namnet Front pour la Défense des Institutions Constitutionnelles (FDIC) och gick till val av representanthuset i maj 1963, med en av kungen utfärdad vallag, som var utformad efter fransk modell och alltså gav det största partiet flera mandat än röstsiffrorna betingade.

Valstriden den 1 maj förra året är nyckeln till den följande utvecklingen och situationen av idag. Kungen och FDIC framträdde inför folket som en enhet. I sitt radierade budskap uppmanade visserligen inte kungen väljarna att rösta på ett bestämt parti, men hans mening måste ha varit uppenbar för alla. Monarken förklarade att han inte ville ha motståndare vid sin sida, utan "representanter, ivriga att bistå mig i mitt arbete för vårt lands uppbyggnad, ivriga att ge mig stöd vid inträngandet i problemen och att hjälpa mig i det tunga värv som min fader åtog sig under 30 år och jag i min tur åtagit mig sedan två år". Han vände sig mot de lögnare som "varje dag spreds av vissa grupper" och antydde att dessa grupper bestämdes av "utländska idéer och intressen". FDIC samlade i sitt program alla den marockanska politikens platt-

heter: troheten mot Islam, Magreb, Afrika, kravet på territoriell expansion, önskan om förbättringar på alla områden, industrialisering, bättre undervisning, större investeringar; inga preciseringar gjordes, men gång efter annan betonades partiets vilja "att stödja den linje som Hans Majestät Konungen intagit".

De båda oppositionspartierna replikerade inte bara med att framhäva sina speciella program-punkter — särskilt planering och socialiseringsåtgärder — utan genom klar kritik av FDIC och en mindre klar kritik av monarken. Istiqlalledaren El Fassis huvuddeklaration antydde att regeringschefen Guedira och hans parti i grunden var verktyg åt främmande makter och kapitalistintressen, kort sagt "neokolonialister", och att man mot författningens uttryckliga förbud sökte stifta ett enhetsparti. Regeringens syfte var att isolera kungen — vars auktoritet är den enda effektiva faktorn i detta land — från de nationella riktningarna. Kungen varnades för risken i detta spel: "Jag skulle vilja påminna Hans Majestät om de faror som härflutit ur föraktet för demokratin, först i Turkiet, sedan i Irak och Egypten." I UNFP:s program och tändingar är tonen än skarpare och de ekonomiskt-sociala kraven vida mera radikala och bestämda.

Valen blev i realiteten en seger för oppositionen. De båda oppositionspartierna fick 53 procent av rösterna (vid 70 procents valdeltagande), kungapartiet 35 procent; blott 2 av 9 kandiderande ministrar blev valda. Enligt vallagen

blev emellertid FDIC starkt över-representat med 69 mandat, och 6 som oberoende valda kandidater gav partiet en knapp majoritet; Istiqlal fick 41 och UNFP 28 platser. Det sistnämnda partiet var ojämförligt starkast bland arbetarna i gruvdistrikten och "moderna" städer som Casablanca och Rabat. Jordbrukarna (65–70 procent av befolkningen) fördelade sig på partierna enligt traditioner, personliga anknytningar och lokala sociala divergenser, som tycks vara svåra att närmare fixera.

Bland många väckte valutgång-en stor förvåning. Utländska experter har meddelat mig att de och deras omgivning utgick från att den kungliga auktoriteten skulle ge FDIC en förkrossande seger. Resultatet blev ett bevis för att man ganska allmänt överskattat folkets följsamhet mot kungen. I viss mån kan dock, sägs det, förklaringen ligga däri att kungapartiet blott existerat några veckor och inte haft tid till valförberedelser, medan oppositionen hade fasta kadrer att stödja sig på. — Vid senatsvalet i juli proklamerade oppositionen röstskolkning och kungapartiet vann det stora flertalet platser.

Det mest sensationella och betydelsefulla i fråga om valstriden i maj 1963 är dock en annan sak. Oppositionspartierna hävdar att valen ägde rum under stark påtryckning från regeringen och förvaltningen: inflytelserika personer utlovades fördelar om de stödde kungapartiet, företagare hotades på order med avskedanden och arbetslöshet, myndigheterna uppmanade medborgarna att rösta "rätt", oppositionella möten och demonstrationer förbjöds eller skingrades; våldshandlingar och till och med mord förekom under repressionen. Istiqlal har utgivit en broschyr om dessa förhållanden, i vilken under anförande av hundratals fall talas om en återgång till protektoratets metoder och om en "terror som erinrar om tiden före självständigheten". Liknande uppgifter lämnas av det andra oppositionspartiet, UNFP. Man påstår därjämte att representanter för oppositionen hindrats att lagenligt kontrollera rösträkningen och att förfälskning av valresultaten förekommit i ett stort antal valkretsar. Om inte dylika olagligheter tillgripits, skulle kungapartiet ha katastrofalt misslyckats, förklaras det; den svaga majoriteten för

I sin andra artikel från Marocko redogör Herbert Tingsten för motsättningarna mellan de kungatrogna och de oppositionella. De senare representeras bl a av självständighetspartiet, vars ledare Allal El Fassi syns till höger på bilden. Till vänster: Kung Hassan under en presskonferens.

FDIC bygger dels på en orättfärdig vallag, dels på terror och valfusk. Ostridigt är att efter valen ett stort antal oppositionsmän arresterades för att småningom — i vissa fall efter misshandel och organiserad tortyr — släppas ut och att ännu inte avslutade processer öppnades mot vissa grupper under anklagelser för revolutionära komplotter; vad som framkommit tyder på att anklagelserna varit högst överdrivna, att grova rättskränkningar ägt rum före och under rättegången och att tortyr använts för att frampressa bekännelser.

Då man tar upp frågan om metoderna vid valen och de följande processerna med regeringstrogna eller mot de styrande välsinnade blir svaren egendomligt skiftande: beskyllningarna påstås vara orgrundade eller överdrivna, det sägs att sådant förekommer i alla länder, att man inte kan vänta sig annat vid det första politiska valet hos ett relativt primitivt folk, att oppositionen skulle ha handlat på samma sätt om den varit vid makten, att det snarare är de lägre tjänstemännen, "polis-kommissarierna", än ledarna som är ansvariga. Efter samtal med personer och grupper ur de skilda lägren har jag blivit övertygad om att beskyllningarna har starkt fog för sig. De berättelser jag hört av personer som verkar passionerat ärliga kan jag inte annat än tro på; att nämna namn eller grupper är naturligtvis omöjligt. Särskilt slående har det varit att dementierna från de ansvariga och de välsinnat rädda utanför partibyråkratierna varit undvikande, överslättande och ofta skamsna. Jag har träffat flera "neutrala" som först bestrider allt och sedan, då några faktiska uppgifter dras fram, kastar om och säger sig vara medvetna om att valen inte i någon rimlig mening kunnat anses fria.

Problemet uppstår då: Varför får dessa beskyllningar spridas, till stor del i broschyrer och tidningar? Visserligen är tryckfriheten

begränsad; bland annat kan regeringen förbjuda tidningar som "riktar angrepp mot kungadömet institutionella, politiska och religiösa grundvalar", och sådana angrepp har ägt rum i åtskilliga fall; en så försiktig och respektfull författare som fransmannen professor Robert uttalar att "pressfriheten är allvarligt hotad i Marocko". Men likafullt är det möjligt att i tryckalster av olika slag finna anklagelser mot regeringen för påtryckningar och andra olagligheter, till och med rent valfusk. Varför tolereras detta? Om en regim tillåter sig sådana metoder som vid valen 1963, borde den väl också se till att dess övergrepp så långt möjligt hålls hemliga.

Regeringens kritiker ger svar som kan antas innehålla åtminstone en del av sanningen. Tryckfriheten, om också begränsad, är en internationell tillgång, som särskilt hos västmaktsregeringar och västmaktsjournalister ger regimen demokratisk prestige. Tidningarna spelar ringa roll inom landet, då det stora flertalet vuxna inte kan läsa. Enligt en nyss publicerad undersökning är de inhemska ägda dagliga tidningarnas sammanlagda upplaga hos detta folk på tolv miljoner inte fullt 90 000, av dem omkring hälften på arabiska och hälften på franska; av de på arabiska tryckta tidningarna representerar en Istiqlal (upplaga 10 000), en UNFP (20 000), en regeringen (15 000); de inhemska vecko- eller månadsbladen är än mera obetydliga (UMT:s fackförenings-tidskrift, som utkommer en gång i veckan, trycks i 5 000 exemplar). Man har därför råd att ge pressen en relativt stor frihet. Radion, som spelar ojämförligt större roll (530 000 av marockaner ägda apparater), är däremot statlig och ger ständigt om inte direkt partipolitisk propaganda så dock en för regeringen förmånlig bild av läget genom kungliga budskap och ministeriella redogörelser.

Lägets labilitet är uppenbar. En av de sakligt och lugnt resone-

rande oppositionsmän jag träffar ger en karaktäristik: Antingen måste regimen förändras i parlamentarisk-demokratisk riktning eller blir Marocko en polisstat, den närmaste tiden blir avgörande. Det kanske är en engagerad politikers överdrift, men mycket talar för att den nuvarande halvheten är en ordning på kort sikt.

Något försök att bedöma krafterna bakom motsättningarna skall jag naturligtvis inte göra. En fransk författare som skrivit en älskvärd, nästan kärleksfull bok om Marocko kommer till slutsatsen att de verkliga makterna är två: UMT, den med Unionen lierade fackföreningsorganisationen, och den kungliga armén, 35 000 man yrkessoldater, tidigare till stor del engagerade i det franska protektoratets armé eller i den marockanska frihetsarmén.

HERBERT TINGSTEN